

УДК 811.521'373.23'373.611'342
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-242X.2023.29.02>

Ореста ЗАБУРАНА, канд. філол. наук, доц.
ORCID ID: 0009-0009-0436-3566
e-mail: oresta.zaburanna@lnu.edu.ua

Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, Україна

ФОНЕТИЧНО МОДИФІКОВАНІ АНТРОПОНИМИ СУЧАСНОЇ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ: СТАТУС І СПОСОБИ УТВОРЕННЯ

Вступ. Привертено увагу до особових номінацій сучасної японської мови, статус яких у японській лінгвістиці не є визначеним, а саме таких номінацій, які містять змінні форми імен, прізвищ чи їхні частини й часто доповнюються різними афіксами (найчастіше суфіксами поваги). Їх запропоновано називати фонетично модифікованими антропонімами.

Методи. За допомогою методів лінгвістичного опису та порівняння у статті проаналізовано фонетично модифіковані антропоніми в популярному серіалі для молоді *ごくせん* ("Учителька-гангстер") і у працях із японської ономастики.

Результати. Виявлено, що фонетично модифіковані антропоніми зазвичай вважають частиною пестливих імен (愛称), прізвищ (あだ名) чи нікнеймів (ニックネーム). Водночас їхній питомий уміст у різних видах емотивних номінативів може відрізнятися, скажімо, вони складають переважну більшість нікнеймів і четвертину прізвищ. До основних способів утворення таких номінацій належить усичення особового імені чи (/та) прізвища, яке часто супроводжується появою особливих мор японської мови (ん, つ, подовжених голосних), а також різні фонетичні маніпуляції, як-от додавання, віднімання чи перестановка складів (мор). До усичених, скорочених чи повних елементів власного імені можуть додаватися мори і складі зі звукоцимволічним значенням чи й відносно семантично незалежні афікси. Хоча ці способи є спільними для всіх видів емотивних номінативів, але серед нікнеймів частіше виділяють усичення з додаванням суфіксів поваги *ちゃん*, *さん*, *くん*, а серед прізвищ – додавання чи перестановку складів, які сильніше впливають на образність. Довжина вихідного антропоніма, його фонетичні та асоціативні особливості можуть обмежувати можливості його фонетичної модифікації.

Висновки. Оскільки такі номінації набувають емотивності й нової образності та не втрачають при цьому прямого зв'язку з вихідним антропонімом, дотримуємося думки про їхнє перехідне положення між стовідсотковими прізвищами, які не пов'язані з іменем чи прізвищем і базуються на індивідуальних особливостях людини, і нейтральними нескороченими власними іменами.

Ключові слова: емоційні номінативи, прізвиська, пестливі імена, нікнейми, японська мова, ономастика.

Вступ

Інструментарій засобів особової номінації та його застосування можуть відрізнятися навіть у споріднених мовах – що вже говорити про мови, які належать до різних культурних ареалів. На відміну від європейських мов, у японській мові існує традиція, яка в багатьох сферах спілкування надає перевагу звертанням на прізвище, а не на особове ім'я, що має стійке історико-культурне підґрунтя. Однак це не означає, що у японській культурі спілкування інші засоби мало присутні, – загалом вона володіє їхнім багатим інструментарієм. Скажімо, М. Кобаяші виділяє п'ять лексичних груп, які використовуються для звертання до співрозмовника: "1) займенники для позначення другої особи (あなた /anata/, きみ /kimi/, おまえ /omae/ та ін.), 2) назви посади і статусу (先生 /sensei/, 社長 /shachō/, マスター /masutā/ та ін.), 3) назви родинної спорідненості (おばあちゃん /obāchan/, お父さん /otōsan/, おばさん /obasan/, お兄さん /onīsan/, ママ /mama/ та ін.), 4) звертання, які містять ім'я, прізвище (можуть містити також змінні форми імен, прізвищ і їхні частини; бувають випадки приєднання *さん* /san/, *ちゃん* /chan/, *くん* /kun/ та ін.), 5) пестливі імена (так звані нікнейми; буває так, що пестливими номінаціями стають змінні форми імен, прізвищ чи їхні частини, тому інколи важко їх розмежувати з четвертою групою) та ін." (小林, 2016, р. 14)¹.

¹ 日本語で呼称に用いられる語には、①対称代名詞 (あなた、きみ、おまえなど)、②役職地位名 (先生、社長、マスターなど)、③親族呼称 (おばあちゃん、お父さん、おばさん、お兄さん、ママなど)、④姓・名を含む呼び名 (姓・名の一部や変形を含む。「さん」「ちゃん」「くん」などをつけることもある)、⑤愛称 (いわゆるニックネーム。姓や名の一部や変形が愛称化する場合もあり、④との境界ははっきりしないとある) などがある。

У переліку М. Кобаяші увагу привертає різновид особової номінації, який не вкладається в межі однієї групи. Ідеться про змінні форми імен, прізвищ і їхні частини. На думку М. Кобаяші, номінації, де відбулися певні маніпуляції із фонетичним складом антропоніма (аббревіація, перестановка складів та ін.), можуть належати і до "звичайних" відносно нейтральних номінацій четвертої групи, і до нікнеймів, а межу між ними провести буває надзвичайно складно. Це спостереження заслуговує особливої уваги, і в цьому дослідженні ми від нього відштовхуватимемося.

Багатоаспектність таких особових номінацій свідчить про важливість цього мовного явища в інструментарії засобів особової номінації сучасної японської мови, а їхній статус, способи утворення (а також обмеження на утворення) і ситуації вживання потребують докладнішого аналізу. У межах цієї статті ми зосередимося на перших двох питаннях.

Метою цієї статті є наближення до розуміння природи особових номінацій сучасної японської мови, у яких відбулося усичення чи певна фонетична маніпуляція зі звуковим складом (надалі називатимемо їх фонетично модифікованими антропонімами), і виявити основні способи їхнього утворення, а також можливі обмеження, які стають на перешкоді їх утворенню.

Візьмімо прізвище 竹之内 /takenouchi/. Найпростішим способом утворити від нього фонетично модифікований антропонім, буде залишити перші дві мори 竹 /take/ "бамбук". До такого скороченого антропоніму зазвичай додається суфікс *ちゃん*. В утвореній так особовій номінації 竹ちゃん /takechan/ половина прізвища залишається, однак на перший план виходить емотивність.

Як бачимо, М. Кобаяші слухаю зауважує, що такі особові номінації важко зарахувати лише до однієї групи, адже, з одного боку, вони не втрачають зв'язку з

антропонімом, а з іншого – набувають емотивності, і тому їх можна вважати нікнеймами.

Огляд літератури. Номінації, дуже близькі до виділеного нами явища¹, зустрічаються у працях, які вивчають японські прізвиська та пестливі імена (森岡, 山, 1985), нікнейми (淡野, 前田, 2007; 田所, 松田, 2014), тобто такі особові номінації, які можна об'єднати під назвою емотивні номінативи. На позначення способів словотвору таких номінацій уживають терміни "обігрування справжнього імені", тобто 本名もじり /honmyōmojiri/ (森岡, 山口, 1985) або ж "обігрувати ім'я" 名前を振る /namae wo tojiru/ (淡野, 前田, 2007). Однак, незважаючи на вивчення окремих аспектів словотвору та поширення такого виду особових номінацій у загальному інструментарії емотивних номінативів, фонетично модифіковані антропоніми не стали самостійним об'єктом дослідження в японській лінгвістиці. Твердження М. Кобаяші про їхню перехідність між звичайними та пестливими іменами (小林, 2016, р. 14) наштотує на думку, що статус таких номінацій не є остаточно визначеним.

Методи

У цій статті, використовуючи методи лінгвістичного опису та порівняння, ми спершу проаналізуємо присутність фонетично модифікованих антропонімів у першому випуску популярного серіалу для молоді *ごくせん* ("Учителька-гангстер") 2002 р. і спробуємо висунути гіпотези, які відповідають на питання, що сформулювали мету цього дослідження. Потім розглянемо, як трактують природу фонетично модифікованих антропонімів, і які способи утворення й обмеження під час їхнього утворення виділяють у японській японістиці, і спробуємо підбити теоретичні підсумки.

Результати

Фонетично модифіковані антропоніми в серіалі "Учителька-гангстер" (*ごくせん*). У першому випуску серіалу до головного дійових осіб належать п'ятеро хлопців проблемного класу старшої школи: 沢田慎 /sawada shin/, 内山春彦 /uchiyama haruhiko/, 南陽一 /minami yūichi/, 野田猛 /noda takeru/, 熊井輝夫 /kumai teruo/, їхній класний керівник 山口久美子 /yamaguchi kumiko/ і морально недоброчесний заступник директора, який постійно присікується до учнів 猿渡五郎 /sawatarī gorō/.

У неформальному дружньому спілкуванні до двох із п'яти хлопців звертаються, використовуючи фонетично модифіковані прізвиська. Запального й бунтівливого Уч'яму із загостреним почуттям справедливості називають *ウッチー* /ucchi/, а трохи простакуватого, але щирого і смішного Кумаї називають *クマ* /kuma/. На вебсайті, який перераховує дійових осіб цього серіалу, *ウッチー* кваліфікують як *あだ名* /adana/ "прізвисько", а *クマ* як *通称* /tsūshō/ "загальноприйняте ім'я" (RD, 2020).

До інших же трьох хлопців у колі друзів звертаються зазвичай просто на прізвиське без суфікса. Постає запитання, чому від одних прізвиськ фонетично модифіковані антропоніми утворені, а від інших – ні? Якщо розглядати психологію персонажів, то очевидно, що двоє з них, а саме Мінамі та Нода, не мають таких лідерських якостей, як Уч'яма, і не є такими комедійними, як Кумаї. А Савада, хоча належить до лідерів, але добре навчається, інколи дистанціюється, не піддається на емоції і не виявляє слабинок, як інші хлопці, тобто занадто "ідеальний"².

¹ Як розглядатимемо далі, це розуміння в першій праці є трохи ширшим, а у другій – трохи вузьким, ніж той об'єкт, який ми виділили як фонетично модифіковані антропоніми.

² Кумаї звертається до Савади *しんちゃん* /shin-chan/, але це звертання є особливим, адже вони є друзями дитинства.

А тепер спробуємо відповісти на запитання, чому від цих трьох прізвиськ не утворено фонетично модифікованих антропонімів, узявши до уваги їхні лінгвістичні особливості. Можливо, причина полягає в тому, що всі складаються із трьох, а то й двох мор (тобто є короткими) і не є дуже образними (沢田, 野田 диференціюють різні особливості поля, а 南 є назвою сторону світу). Цим вони відрізняються від прізвиська 内山, яке складається з чотирьох мор і тому краще піддається аббревіації, і від триморного, але образного 熊井 ("ведмежий колодязь").

Єдиним головним жіночим персонажем є Ямагучі Куміко, молода вчителька математики, класний керівник проблемного класу. Хлопці дуже довго вигадують їй прізвисько, і ним також стає фонетично модифікований антропонім. Він складається з двох перших мор прізвиська та двох перших мор особового імені: *ヤンクミ* /yankumi/ (друга мора прізвиська /ma/ скорочується до нескладотворчого /n/). Самій учительці це прізвисько припадає до душі. На відміну від хлопчачих прізвиськ, поряд з елементом прізвиська в ньому присутній також елемент особового імені. Ненависного ж заступника директора поза очі кличуть *サルワタリ* /saruwatari/, додаючи посередині прізвиська мору /ru/, наче реконструюючи цим первісне звучання "переправа мавпи (через річку)", а з іншого боку – створюючи сатиричний ефект.

Отже, загалом можна припустити, що:

1. фонетичні й асоціативні особливості вихідного антропоніма можуть обмежувати можливість його фонетичної модифікації;

2. у хлопчачому середовищі фонетично модифіковані антропоніми здебільшого утворюються на основі прізвиськ і більше усвідомлюються як прізвисько, однак без негативного забарвлення, адже ці хлопці перебувають у дружніх стосунках, звертаються так безпосередньо один до одного, а синонімом до *あだ名* виступає нейтральна лексема *通称*;

3. усічення (яке супроводжується додаванням особливих мор японської мови) є досить поширеним способом номінації в неформальних дружніх стосунках, причому поширені моделі скорочення чоловічих і жіночих антропонімів можуть відрізнитися;

4. на відміну від простого усічення, додавання складів більше впливає на образність і частіше може мати сатиричний ефект, тяжіючи до утворення чисто емотивних номінативів, які не виходять поза межі п'ятої групи.

Звичайно, проаналізований матеріал не є достатнім, аби говорити про ці твердження як про щось більше, ніж гіпотезу, тому в наступних працях плануємо здійснити більш масштабне дослідження.

Статус фонетично модифікованих антропонімів у японській лінгвістиці.

Як було зазначено, який би різновид емотивних номінативів не був би об'єктом дослідження, у ньому завжди виділяють спосіб фонетичного обігрування. Тому виникає логічне запитання: які відмінності в розумінні то чи іншого виду емотивної особової номінації між дослідниками; чи відрізняються самі засоби обігрування, залежно від виду емотивної номінації, який дослідники роблять об'єктом уваги?

У роботі К. Моріюкі та Н. Ямагучі виділяють два види емотивної номінації, *愛称* /aishō/ "пестливе ім'я" та *あだ名* /adana/ "прізвисько", і розмежовують їх так: *愛称* є виявом любові та симпатії і використовується безпосередньо під час звертання до співрозмовника, а *あだ名* має відтінок насмішки, зневажання (*揶揄されたり軽ん*

ぜられたりしている気持ち) і зазвичай за безпосереднього звертання до співрозмовника не вживається (森岡, 山口, 1985, р. 168). Критерій уживання прямо чи поза очі заслуговує уваги, однак ми не зовсім можемо погодитися з думкою, що *あだ名* не вживається прямо в очі й містить лише зневажання та насмішку, тобто має природу подібну, скажімо, до пліток. У розглянутому вище серіалі "Учителька-гангстер" є два види прізвиськ: до заступника директора, справді, не звертаються на прізвисько, бо воно є образливим, однак до хлопців чи вчительки звертаються, що свідчить про цілком нейтральне, якщо не позитивне сприйняття *あだ名*, яке в цьому випадку є певним маркером схвалення у колективі. Можливо, наприклад, *ウッチー* це не *あだ名*, а *愛称*, однак треба сказати, що ідея, що до дорослих хлопців звертаються на *愛称*, не дуже прийнятна в японському суспільстві, адже воно вважається прерогативою дівчачого спілкування. Укладач сайту, який, очевидно, є носієм японської мови, як бачимо, вживає термін *あだ名*.

К. Мориока та Н. Ямагучі не лише розмежовують *あだ名* та *愛称*, а й афікси, одні з яких утворюють *愛称*, а інші – *あだ名*¹. Однак у питанні інших способів фонетичних модифікацій автори аналізують тільки *あだ名* (森岡, 山口, 1985, pp. 171–200), що не дає змоги зробити жодних висновків про те, чи автори передбачають відмінності в інших способах фонетичної модифікації між цими двома видами емотивної номінації.

Останнім часом у дослідженнях емотивних номінативів надають перевагу термінові *ニックネーム* "нікнейм". За визначенням С. Кавакамі, нікнейми "називають людей, використовуючи якусь їхню особливість, необхідну й достатню для того, аби відрізнити від інших учасників групи" (河上, 1992)². Ш. Тадокоро та К. Мацуда, приймаючи це визначення, зауважують, що вважають *ニックネーム* окремим від *愛称* чи *あだ名* явищем, однак ніяк не деталізують свого розуміння, ані не наводять критеріїв розмежування *ニックネーム* від *愛称* чи *あだ名*. Очевидно, що запропоноване для нікнеймів визначення С. Кавакамі є дуже широким і під нього підпадають і ті особові номінації, які можна кваліфікувати як *愛称*, і ті, які можна кваліфікувати як *あだ名*, тому є досить зручним загальним терміном. Хоча воно не достатнє, адже в ньому ніяк не врахований, наприклад, емотивний чинник.

Отже, зарахування фонетично модифікованих антропонімів до різних груп емотивних номінацій може спричинюватися їхньою гетероморфною природою, а може – відсутністю єдиного розуміння термінів на позначення емотивної номінації, які, можливо, часто позначають майже ті самі явища. Зокрема, можливо, що *ニックネーム* позначає майже ті ж явища, що і *愛称*, але відповідь на це питання потребує окремого дослідження.

У цій статті дотримуємося думки про перехідне положення фонетично модифікованих антропонімів між стовідсотковими прізвиськами, які базуються на індивідуальних особливостях людини і не пов'язані з іменем чи прізвиськом, і нейтральними нескороченими власними іменами. Уважаємо, що переважна їхня більшість може трактувати-

ся як пестливі імена – *愛称* або нікнейми – *ニックネーム*, і належить до емотивних номінативів.

Способи творення фонетично модифікованих антропонімів. Як уже було зауважено, К. Мориока та Н. Ямагучі системно аналізують способи утворення лише прізвиськ, аргументуючи це малою кількістю пестливих номінацій у зібраному ними матеріалі (1089 супроти 228). Способом обігрування власних імен, тобто *本名もじり* /honpudō mojiri/, утворилися 289 прізвиськ з 1089, тобто 26.5% (森岡, 山口, 1985, р. 173).

Серед них основна частина утворена за допомогою фонетичної модифікації. Нижче подаємо виділені К. Мориокою та Н. Ямагучі способи фонетичної модифікації з їхніми прикладами (森岡, 山口, 1985, pp. 190–191).

1. Читання ієрогліфів власного імені іншим способом:

竹林 /takebayashi/ → チクリン /chikurin/ (заміна кунного читання на онне)³

純生 /sumio/ → じゅんなま /junnama/ (заміна особливого читання, яке зустрічається в антропонімах, на найбільш поширене в загальній мові, у цьому випадку виникає значення "абсолютно сирий (необроблений, живий)", напр., у контексті "живе (про пиво)".

2. Поєднання довільно обраних складів антропоніма чи їхнього вилучення:

荒川長治 /aragawa chōji/ → あらちょう /arachō/

綿貫 /watanuki/ → たぬき /tanuki/ (вилучення утворює прізвисько зі значенням "енотоподібний собака").

3. Перестановка складів і читання задом наперед:

島田 /shimada/ → だまし /damashi/ ("одурення").

越田 /koshida/ → ダシコ /dashiko/

4. Додавання чи заміна складів:

馬場 /baba/ → ババッチ /babacchi/ (додані склади суфіксальної природи).

東村 /higashimura/ → ヒガミムラ /higamimura/ (заміна утворює лексему зі значенням "ображене село")⁴.

Один із підвидів четвертого способу, а саме додавання складів (але не простих складів, які мають максимум звукосимволічний ефект, а складів афіксальної природи, тобто з певним семантичним потенціалом, проаналізовано в роботі більш докладно й на ширшому матеріалі. Це зроблено для того, аби показати, що певні афікси "спеціалізуються" на утворенні пестливих імен, а інші – на утворенні прізвиськ, тому вони є окремими категоріями.

Суфікси, які утворюють прізвиська⁵ (森岡, 山口, 1985, р. 171):

1) -ゴン /gon/ (今米 /imayone/ → ヨネゴン /yonegon/);

2) -さく /saku/ (杉本 /sugimoto/ → すぎさく /sugisaku/);

3) -じ /ji/ (恵子 /keiko/ → きゃじ /kyaji/);

³ У круглих дужках після прикладу за потреби подаємо пояснення, особливо якщо фонетичне обігрування породжує в новоутвореному номінативі образне значення.

⁴ Інші два способи обігрування власних імен виходять поза межі строгої фонетичної модифікації, але також можуть уважатися своєрідним її різновидом, тому наведемо і їх. 5. Заміна антропоніма чи його частини на антонім (飯野 /iino/ → 悪り野 /warino/ (елемент /i/ "добрий" замінено на 悪り /wari/ "поганий"); 6. Заміна імені чи його частини іменем відомої особи, назвою продукту, речі чи події (宮本 /miyamoto/ → 武蔵 /musashi/ (тут прізвисько замінено частиною імені відомого майстра меча 宮本武蔵 /miyamoto musashi/) (森岡, 山口, 1985, р. 192).

⁵ К. Мориока та Н. Ямагучі зауважують, що вони наводять не всі, а ті, які викликають асоціації із селюками чи чудовиськами.

¹ Про них ітиметься далі, під час розгляду способів утворення фонетично модифікованих особових номінацій.

² ある人物を他のメンバーから区別するのに必要な何らかの特徴がその人物の名称として用いられたもの。

- 4) -べえ /bē/ (村井 /murai/ → むらべえ /murabē/);
 5) -ぺえ /pē/ (純子 /junko/ → じゅんぺえ /jumpē/);
 6) -マン /man/ (田丸 /tamaru/ → タマルマン /tamaruman/);

7) -ラ /ra/ (岡本 /okamoto/ → ガモラ /gamora/)¹.

Із семи позицій списку лише одне прізвисько (じゅんぺえ) утворене від особового жіночого імені, а решта – від прізвищ.

Тепер розглянемо афікси, які утворюють пестливі імена² (森岡, 山口, 1985, pp. 169–170):

- 1) お /o/ (恵子 /keiko/ → おけい /okei/);
 2) お-さん /o-san/ (多佳子 /takako/ → おたこさん /otakosan/);
 3) -(ん)こ /l(n)ko/ (のえみ /noemi/ → のんこ /nonko/);
 4) -(っ)こ /l(k)ko/ (好美 /yoshimi/ → よっこ /yokko/);
 5) -(ん)た /l(n)ta/ (のえみ /noemi/ → のんた /nonta/);
 6) -(っ)ち /l(c)chi/ (ゆかり /yukari/ → ゆっち /yucchi/);
 7) -(っ)ちょ /l(c)cho/ (小田切 /odagiri/ → おだっちょ /odaccho/);
 8) -(ん)ちょ /l(n)cho/ (最上 /mogami/ → もがんちょ /moganchō/);
 9) -(っ)ぺ /l(p)pe/ (佳代 /kayo/ → かよっぺ /kayoppe/);
 10) -や /ya/ (みちよ /michiyo/ → みいや /miya/);
 11) -吉つあん /kittsan/ (朋子 /tomoko/ → 朋吉つあん /tomokittsan/);
 12) -くん /kun/ (隆 /takashi/ → たっくん /takkun/);
 13) -公 /kō/ (理恵 /rie/ → りえ公 /riekō/);
 14) -さん /san/ (みゆき /miyuki/ → みいさん /mīsan/);
 15) -すけ /suke/ (千恵子 /chieko/ → ちいすけ /chīsuke/);
 16) -たん /tan/ (美和子 /miwako/ → みいたん /mītan/);
 17) -ちゃ /cha/ (等 /hitoshi/ → ひとちゃ /hitocha/);
 18) -ちゃん /chan/ (昌江 /masae/ → まあちゃん /māchan/);
 19) -ちん /chin/ (芳子 /yoshiko/ → よっちん /yocchin/);
 20) -つあん /tsan/ (四元 /yotsumoto/ → よっつあん /yottsān/);
 21) -どん /don/ (雅美 /masami/ → まさどん /masadon/);
 22) -のん /non/ (貴恵子 /kieko/ → きえのん /kienon/);
 23) -ぴん /pin/ (恵子 /keiko/ → けいぴん /keipin/);
 24) -ぺぺ /pepe/ (小百合 /sayuri/ → さゆぺぺ /sayupepe/);
 24) -坊 /bō/ (千恵子 /chieko/ → ちい坊 /chībō/);
 25) -やん /yan/ (佐山 /sayama/ → さあやん /sāyan/);
 26) -りん /rin/ (京子 /kyōko/ → きよこりん /kyokorin/).

К. Моріока та Н. Ямаґучі зауважують, що афікси часто приєднуються не до повного антропоніма, а до його частини: за твірну основу береться його одна або дві мори. Водночас одна мора зазвичай подовжується до двох за допомогою спеціальних мор, якими є ん (прикладі 3, 5), っ (прикладі 4, 6, 12, 19, 20, 25) чи подовження голосного звука (прикладі 10, 14, 15, 16, 18, 24). Також вони зауважують, що 80 % зібраних ними пестливих імен є дівчачими (森岡, 山口, 1985, p. 170). Від себе додамо, що більшість пестливих імен утворена не від прізвищ, а від особових імен, що підтверджує нашу думку про те, що дівчачі емотивні номінативи більше

використовують особове ім'я, а не прізвище. Серед їхніх прикладів ми бачимо лише два пестливих імені, утворених від чоловічих особових імен (12, 20) і три – від прізвищ³.

Аналізована праця виявляє великий словотвірний потенціал суфіксів в утворенні емотивних особових номінацій японської мови, а також фонетичну пластичність вихідного матеріалу. Утворені емотиви зазвичай складаються з чотирьох або ж трьох мор, рідко зустрічаються довші. Для кращого звучання широко використовуються спеціальні мори.

Як ми вже зазначали, К. Моріока та Н. Ямаґучі (森岡, 山口, 1985) основний інтерес виявляють до класичних прізвищ, які надають у колективі, відштовхуючись від індивідуальних особливостей власника (враження, фізичні особливості, манера говорити та ін.) і які мало або й зовсім не пов'язані з власними іменами. Вони вказують на обмежені можливості утворення прізвищ способом обігрування власного імені, адже для них найважливішими є повноцінні прізвища, які мають метафоричне значення. Однак у контексті мети нашого дослідження варто зауважити, що ефект утворення нового значення, який виникає далеко не завжди під час обігрування антропонімів, якраз і не є важливим для фонетично модифікованих особових номінацій як окремого феномену. Їхнє утворення спричинене потребою здійснювати приязну, але водночас робочу комунікацію, не переводячи її цілком у жартівливе русло, адже способи фонетичної модифікації роблять звучання антропоніма більш неформальним і симпатичнішим, напр., チクリン чи あらちょう.

Цінність роботи К. Моріока та Н. Ямаґучі полягає у великому матеріалі дослідження, який дав змогу виділити різноманітні способи фонетичної модифікації, однак актуальність особливо суфіксальних моделей для сучасної японської лінгвокультури варто було б перевірити, оскільки дослідження здійснювалося 40 років тому.

Іншою роботою, яка також торкається питання способів утворення фонетично модифікованих антропонімів, є стаття Ш. Танно та К. Маеда (淡野, 前田, 2007). Їхня мета – дослідити сфери походження нікнеймів і ставлення власника до свого нікнейму залежно від його сфери походження. Ш. Танно та К. Маеда виділяють загалом 12 таких сфер, серед яких щонайменше п'ять належать до сфер фонетичної модифікації: 1) обігрування власного імені (ゆきんこ /yukinko/), 2) додавання ちゃん /chan/ (ゆきちゃん /yukichan/), 3) додавання さん або くん (ゆきさん /yukisan/), 4) читання ієрогліфа іншим способом (ゆきし /yukishi/), 5) походження від нікнейму (ゆきし様 /yukishisama/)⁵ (淡野, 前田, 2007, p. 312). Скидається на те, що другий і третій способи передбачають не лише додавання суфіксів, а й усичення власно-

³ На жаль, з прізвища не видно, чи їхніми носіями є хлопці чи дівчата, а автори не вказали такої інформації.

⁴ Усі приклади нікнеймів цитованої праці утворені від імені 松田由希子 /matsuda yukiko/.

⁵ Нумерація наша. До фонетичної модифікації, можливо, належить ще такий спосіб як використання імені відомої особи (у аналізованій праці наведено приклад まっちゃん /maccchan/). Ми схильні так уважати, бо 松田 /matsuda/ цілком би могла отримати такий нікнейм від власного прізвища, а не позичати його у відомого діяча шоу бізнесу 松本人志 /matsumoto hitoshi/. На жаль, із даних статті з упевненістю стверджувати про те, що в усіх випадках цього способу ми маємо справу з фонетичною модифікацією, ми не можемо, тому тут цього способу не беремо до уваги.

¹ Дотримуємося правопису авторів: суфікси, подані катаканю, асоціюються з чудовиськами (1,7) і прибульцями з інших світів (6), а хіраґаню – зі селюками.

² Треба взяти до уваги уточнення К. Моріока та Н. Ямаґучі, що вони подають не всі виявлені ними афікси, а ті, які акцентують на симпатії і дружньому ставленні.

го імені, перший спосіб (обігрування) – різні фонетичні маніпуляції без додавання суфіксів поваги, а в п'ятому комбінуються різні види. Можливо, принципи класифікації Ш. Танно та К. Маеди не є менш продуманими, ніж у К. Моріоки та Н. Ямаґучі, але брак пояснення та наведення лише одного прикладу робить їхню класифікацію менш переконливою. Однак вона також становить неабияку цінність, оскільки осмислює нікнейми – трохи відмінний від прізвиськ пласт особової номінації.

Порівнявши способи фонетичної модифікації нікнеймів зі способами фонетичної модифікації прізвиськ у праці К. Моріоки та Н. Ямаґучі (森岡, 山口, 1985), можемо зробити висновок, що переважна більшість їх співпадає, хоча вага чи конкретні засоби реалізації того чи іншого способу можуть відрізнятися. Без жодних застережень спільним для прізвиськ і нікнеймів є лише такий спосіб, як читання ієрогліфів власного імені іншим способом. Щодо інших способів, то тут беззастережного збігу немає. На відміну від великого арсеналу афіксів, які додаються до антропонімів і їхніх частин, утворюючи прізвиська, серед нікнеймів виділяють як окремі способи лиш суфікси поваги *さん*, *ちゃん*, *くん*, що свідчить про їх велику вагу. Словотвірний потенціал же інших суфіксів залишається невідомим. Також такі способи, як "поєднання довільно обраних складів антропоніма чи їх вилучення", "перестановка складів та читання задом наперед", "додавання чи заміна складів", які присутні у прізвиськах, у нікнеймах окремо не виділені. Хоча ці способи можуть об'єднуватися в рубриці "обігрування власного імені", однак, очевидно, вони не є такими важкими, як у прізвиськах.

Цінність роботи Ш. Танно та К. Маеди полягає також у тому, що вони показують кількісний бік нікнеймів різного походження та ставлення до них їхніх носіїв. Отже, левову частку усіх 422 нікнеймів, зібраних Ш. Танно та К. Маедою, становлять нікнейми, які утворилися обігруванням власного імені (176) та нікнейми зі *ちゃん* (121)¹. Загалом усіх нікнеймів, які можна кваліфікувати як фонетично модифіковані антропоніми (способи 1–5), є 336 (淡野, 前田, 2007, р. 313). Найбільше японським мовцям подобається, коли до них звертаються, читаючи ієрогліфи іншим способом (оцінка 2.71 з 3), скороченими номінаціями зі *ちゃん* (2.60), скороченими номінаціями зі *さん* або *くん* (2.56), а також тими, де фонетично обігрується антропонім (2.44). Ті ж нікнейми, які не пов'язані з власним іменем (психологічна характеристика, вигляд та ін.), мають нижчий рівень позитивного оцінювання (淡野, 前田, 2007, р. 313). Ця робота засвідчує, що переважна більшість японських нікнеймів утворюється від антропонімів і схвально оцінюється їхніми власниками.

М. Тадокоро та Ю. Мацуда (田所, 松田, 2014) приймають цю класифікацію і здійснюють своє дослідження, спрямоване на виявлення ставлення носіїв до нікнейму, але на відміну від Ш. Танно та К. Маеди (淡野, 前田, 2007), вони вказують кількість нікнеймів кожного виду залежно від віку (від початкової школи до університету). Цікаво, що серед зібраного ними матеріалу нікнейми, утворені обігруванням власного імені, і нікнейми зі *ちゃん* також є найбільш чисельними та приблизно кількісно однаковими, але лише в початковій школі. Потім питомий уміст перших починає зростати, а других –

спадати². В університеті нікнейми зі *ちゃん* майже зрівноважуються зі нікнеймами зі *さん* чи *くん* (кількість яких, навпаки, зростає порівняно з початковою школою), з чого можна зробити висновок, що нікнейми зі *ちゃん* більш властиві для молодшої школи обидвох статей і для дівчат загалом. Також впадає у вічі те, що під час навчання у школі майже не вживаються нікнейми, де ієрогліф читається іншим способом, і нікнейми, які походять від нікнеймів, але в університеті їхній вміст зростає (田所, 松田, 2014, р. 141).

Вплив фонетичних чинників на творення фонетично модифікованих антропонімів. Ще одним важливим чинником, якого ми торкнулися під час розгляду молодіжного серіалу *ごくせん*, є потенційна придатність антропоніма до фонетичного модифікування. Пошук відповіді на це питання став предметом дослідження в японській лінгвістиці, хоч і не системно. Зокрема, це є темою статті Р. Гаради (原田, 1996), який дослідив фонетично модифіковані антропоніми, які утворюються з перших двох мор прізвища й особового імені. Р. Гарада називає такий різновид типом *キムタク* /kimutaku/³, не даючи йому якоїсь теоретичної назви. Дослідження Р. Гаради є експериментальним: утворивши антропоніми типу *キムタク* від усіх власних імен довільного списку студентів (60 чоловічих і жіночих власних імен), він попросив своїх студенток⁴ оцінити прийнятність новоутворених скорочених антропонімів за трибальною шкалою ("прийнятне", "вагаюся", "не прийнятне"). Порівняння прийнятних і неприйнятних скорочених імен дало можливість йому зробити висновок, що милозвучність є одним із визначальних чинників під час їхнього утворення, а також вивести кілька закономірностей:

1. Існують сполуки із двох мор, такі як /ken/, /shin/, які суттєво піднімають прийнятність скорочених імен. Наприклад, на відміну від *イトケイ* /itokei/ (від *伊藤恵子* /itō keiko/), яке було оцінено більшістю як неприйнятне, *イトケン* /itoken/ (від *伊藤健史* /itō kenji/) є лідером позитивних оцінювань.

2. Якщо скорочений двоморний елемент не збігається з морфемним поділом вихідного імені, то прийнятність новоутворення падає. *ミウヨシ* /miuyoshi/ (від *三浦芳恵* /miura yoshie/) стоїть майже в кінці списку саме тому, вважає Р. Гарада, що елемент *ミウ* /miu/ захоплює частину другої морфеми прізвища *三浦* /mi-ura/.

3. Якщо на межі двох елементів виявляються однотипні звуки, то прийнятність падає. У списку скорочене ім'я *ナガマサ* /nagamasa/ (від *長沢正剛* /nagasawa masatake/) з другим елементом *マサ* /masa/ належать до прийнятних, але *イママサ* /imamasa/ (від *今井正広* /imai masahiro/) оцінено більшістю як неприйнятне.

4. Ті скорочені імена, де відбувається редукція останнього голосного, мають високий рівень прийнятності. Наприклад, хоча пестливе ім'я популярного актора *キムタク* /kimutaku/ порушує другий принцип милозвучності (*キム* не обмежується однією морфемою вихідного імені *木* /ki/, а захоплює частину наступної морфеми *村* /mura/), однак редукція останнього /u/ в

² У їхньому дослідженні хлопців-інтерв'юєнтів навпаки є більше, ніж дівчат, але незначно (50 до 40).

³ Поширене серед прихильників ім'я актора і співака *木村拓哉* /kimura takuya/, який перебував на піку популярності на час проведення дослідження.

⁴ Р. Гарада – викладач університету для дівчат, тому в опитуванні лише студентки.

¹ Високий вміст нікнеймів з *ちゃん* може пояснюватися тим, що дві третини учасників цього опитування – дівчата.

Так урівноважує цей недолік і робить загалом таке скорочене ім'я цілком милозвучним і прийнятним.

5. Переважно на прийнятність скороченого імені впливають особливості другого двоморного елемента (原田, 1996, р. 93).

Від себе додамо, що, очевидно, вимоги до милозвучності є досить строгими. Із 60 імен прийнятними Р. Гарада кваліфікує 24 (це ті, у яких оцінка "прийнятне" переважає над "не прийнятне", оцінка "вагаюся" не береться до уваги). Однак, якщо подивитися на кількість імен, які набрали оцінку "прийнятне" більшості учасників експерименту, то це лише 7. На жаль, нам невідомі дослідження милозвучності фонетично модифікованих антропонімів інших типів. Очевидно, що є імена, які загалом гірше піддаються модифікації, а є ті, що краще. Оскільки в японській мові існує багато інших варіантів фонетичної модифікації, можна припустити, що мовці обирають для кожного імені саме той тип скорочення, за якого умови милозвучності задовольнятимуться якнайповніше.

Дискусія і висновки

Аналіз матеріалу дозволяє зробити такі висновки.

1. Фонетично модифіковані антропоніми є незмінною частиною пестливих імен (愛称), прізвиськ (あだ名) чи нікнеймів (ニックネーム), тобто емотивних номінативів, для яких є важливою не стільки референція, скільки вираження ставлення до особи. Присутність фонетично модифікованих власних імен у всіх видах емотивних номінацій говорить про те, що вони є специфічним самодостатнім явищем, яке потребує більшої уваги до його вивчення.

Дотримуємося думки про перехідне положення фонетично модифікованих антропонімів між стовідсотковими прізвиськами, які базуються на індивідуальних особливостях людини і не пов'язані з іменем чи прізвиськом, і нейтральними нескороченими власними іменами. Порівняно з першими вони переводять спілкування в менш формальне русло і зменшують психологічну віддаль між співрозмовниками, але, на відміну від тих прізвиськ, які мають на меті жартівливий ефект, не спричиняють виходу за межі приязного спілкування.

2. Аналіз виявив фонетичну пластичність вихідного матеріалу і великий арсенал засобів фонетичної модифікації. До основних належить усічення особового імені чи (та) прізвиська, яке часто супроводжується додаванням особливих мор японської мови (ん, つ, подовжених голосних), а також різні фонетичні маніпуляції, як-от додавання, віднімання чи перестановка складів (мор). До усічених, скорочених чи повних елементів власного імені можуть додаватися як мори чи склади зі звуко-символічним значенням, так і афікси з певним семантичним значенням. Ці способи властиві для всіх видів емотивних номінативів, але серед нікнеймів частіше виділяють усічення з додаванням суфіксів поваги *ちゃん*, *さん*, *くん*, а серед прізвиськ – додавання чи перестановку складів, які сильніше впливають на образність. Аналіз серіалу і даних наукової літератури говорить про те, що фонетично модифіковані антропоніми не є однорідним явищем, і варто диференціювати різні способи фонетичної модифікації. Усічення частіше утворює неформальне ім'я, а маніпуляції зі складами вихідного антропоніма – насмішливі прізвиська.

3. Підтверджується наша гіпотеза про те, що фонетичні особливості вихідного антропоніма впливають на можливість його фонетичної модифікації у випадку типу

キムタク, однак охоплення таким аналізом потребують більше типів фонетичної модифікації.

Хоча в роботі виявлено основні типи фонетичної модифікації, не до кінця з'ясованим залишилося питання про поширеність того чи іншого типу фонетично модифікованих антропонімів загалом і відмінності в утворенні чоловічих і жіночих фонетично модифікованих антропонімів. Хоча в науковій літературі не роблять відмінностей між типами фонетичної модифікації, властивими для чоловічих чи жіночих антропонімів, однак можна зауважити різні тенденції між тими статтями, де більшість опитуваних становлять дівчата, і тими, де більшість становлять хлопці. Це питання, а також з'ясування особливостей функціонування фонетично модифікованих антропонімів у різних комунікативних ситуаціях потребують здійснення масштабнішого дослідження на матеріалі лінгвістичного опитування чи лінгвістичного спостереження.

Список використаних джерел

河上誓作. (1992). ニックネームの言語学. 成田義光教授還暦 祝賀論文集. 英宝社, 441-451.

小林美恵子. (2016). 「日常生活」の呼称. *ことば*, 37, 14-32.

田所将之, 松田勇一. (2014). ニックネームに対する感情についての研究-命名者・呼称者・理由・由来の違いによる評価-. *宇都宮共立大学都市経済研究年報*, 14, 136-153.

淡野将太, 前田健一. (2007). 大学生とニックネーム-ニックネームの由来とニックネームに対する感情について-. *広島大学心理学研究*, 7, 311-314.

原田龍二. (1996). 「キムタク」愛称語の許容度について. *音韻研究-理論と実践*. 開拓社, 93-94.

森岡健二. 山口仲美. (1985). *命名の言語学-ネーミングの諸相*. 東海大学出版会.

Джерела ілюстративного матеріалу

RD. (2020-12-22). 【ごくせん特別編/再放送】のキャストとあらすじ!松本潤や小栗旬ら生徒役メンバーがすごい! *Dorama9*. <https://dorama9.com/gokusen-cast/>.

References

Harada, R. (1996). On the validity of names of endearments "Kimutaku". *Studies in Phonology: Theory and Practice*. *Kaitakusha*, 93-94 [in Japanese]. [原田龍二. (1996). 「キムタク」愛称語の許容度について. *音韻研究-理論と実践*. 開拓社, 93-94].

Kawakami, S. (1992). Linguistics of Nicknames. *Papers presented to professor Yoshimitsu Narita on the occasion of his sixtieth birthday*. *Eihosha*, 441-451 [in Japanese]. [河上誓作. (1992). ニックネームの言語学. 成田義光教授還暦祝賀論文集. 英宝社, 441-451].

Kobayashi, M. (2016). Naming in the everyday life. *Kotoba*, 37, 14-32 [in Japanese]. [小林美恵子. (2016). 「日常生活」の呼称. *ことば*, 37, 14-32].

Morioka, K., & Yamaguchi, N. (1985). *Linguistics of Naming: The various aspects of naming*. Publishing company Tokai University [in Japanese]. [森岡健二, 山口仲美. (1985). *命名の言語学-ネーミングの諸相*. 東海大学出版会.]

Tadokoro, M., & Matsuda, Y. (2014). The feelings toward nicknames: Evaluation by the difference between the naming person, the calling person, the origin. *The annual report of urban and regional economic studies by Utsunomiya Kyowa University*, 14, 136-153 [in Japanese]. [田所将之, 松田勇一. (2014). ニックネームに対する感情についての研究-命名者・呼称者・理由・由来の違いによる評価-. *宇都宮共立大学都市経済研究年報*, 14, 136-153].

Tanno, S., & Maeda, K. (2007) University students and nicknames: The origins of nicknames and the feelings toward nicknames. *Hiroshima psychological research*, 7, 311-314 [in Japanese]. [淡野将太, 前田健一. (2007). 大学生とニックネーム-ニックネームの由来とニックネームに対する感情について-. *広島大学心理学研究*, 7, 311-314].

Sources

RD. (2020-12-22). Special / rebroadcast of "Gokusen"! The cast and plot! Matsumoto Jun, Oguri Shun and others in roles of students! *Drama9*. <https://dorama9.com/gokusen-cast/> [RD. (2020-12-22) [in Japanese].

【ごくせん特別編/再放送】のキャストとあらすじ!松本潤や小栗旬ら生徒役メンバーがすごい! *Dorama9*. <https://dorama9.com/gokusen-cast/>].

Отримано редакцією журналу / Received: 30.09.23

Прорецензовано / Revised: 01.10.23

Схвалено до друку / Accepted: 25.11.23

Oresta ZABURANNA, PhD (Philology), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0009-0009-0436-3566
e-mail: oresta.zaburanna@lnu.edu.ua
Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine

PHONETICALLY MODIFIED PROPER NAMES IN MODERN JAPANESE: STATUS AND WAYS OF FORMING

Background. *This article draws attention to personal nominations in modern Japanese, the status of which is not clear, namely of nominations consisting of changed forms of names, surnames or their parts and often attached by various affixes (mainly by suffixes of respect). We propose to call such personal nominations phonetically modified anthroponyms.*

Methods. *Using the linguistic methods of description and comparison, the article analyses phonetically modified anthroponyms in the first season of the popular television teen drama "Gokusen" (ごくせん), in the works of Japanese researchers on onomastics and comes up to conclusions below.*

Results. *Phonetically modified anthroponyms are regarded to be a subset of names of endearments (愛称), street names (あだ名) or nicknames (ニックネーム). In another words they are a part of what can be called emotive personal nominations. In different types of those nominations their ratio varies. For example, they make up the majority of nicknames and approximately a quarter of street names. The main ways of forming such personal nominations are 1) the cutting of the surname and/or given name which often involves the emerging of special morae (/N/, /:/ /-/) and 2) various phonetic manipulations such as adding, eliminating or changing the order of the syllables or morae. To cut off, reduced or full elements of the proper name, syllables with sound-symbolic meaning as well as relatively semantically independent suffixes can be additionally attached. Although these ways are common for all kinds of emotive nominations, cut off names with added suffixes of respect ちゃん, さん, くん occur commonly among nicknames, and among street names – proper names with added or rearranged order of syllables (which more affects an imagery). The length of the original proper name, its phonetic and associative characteristics can limit the possibility of its phonetic modifications.*

Conclusions. *Taking into consideration the fact that phonetically modified anthroponyms gain an emotivity, yet don't lose connections to the original anthroponyms, we maintain the view that they lay between original, neutral proper names and such street names which are based on the individual characteristics of person and have no relation to real name of their owner.*

Keywords: *emotive personal nominations, street names, names of endearments, nicknames, Japanese, onomastics.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у збиранні, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; у рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.